

Derivarea prin substituție de afixe.

Sufixe neologice

I. Dintre principalele mijloace interne de îmbogățire și de sistematizare a vocabularului (derivare, compunere, conversiune, la care adăugăm specializarea semantică a variantelor de diverse tipuri: fonetice, accentuale, grafice, morfologice și lexico-morfologice), derivarea rămâne, inclusiv la nivelul limbii actuale, cea mai importantă prin numărul foarte mare de exemple, prin multitudinea și varietatea afixelor, prin diversificarea posibilităților de combinare între bază și morfemele derivative, prin mecanismul psihologic pe care îl declanșează, prin rolul ei necesar și, de multe ori, expresiv etc. După cum se știe, derivarea cunoaște trei mari aspecte: a) progresivă (prin adăugare de prefixe și sufixe, succesiv sau simultan, la o bază lexicală), b) regresivă (prin eliminarea de prefixe și sufixe, reale sau aparente, de la o bază lexicală) și c) prin substituție de afixe. Dacă primele două tipuri derivative au fost studiate în amănunt de către cercetători, derivarea prin substituție de afixe nu cunoaște, încă, un studiu detaliat, în ciuda faptului că este un fenomen pe cât de răspândit, pe atât de interesant. Ea se realizează, deopotrivă, la cuvintele vechi, moștenite și împrumutate (având rolul de a reface unele opoziții și echilibre lexico-semantică „tocite” prin evoluție istorică și uz) ca și la împrumuturile neologice (care își regăsesc analogic, la nivelul limbii române, relațiile și conexiunile din limbile de origine).

II. Derivarea prin substituție presupune înlocuirea analogică a unui afix derivativ (prefix sau sufix, real sau aparent), existent în structura unui cuvânt analizabil, cu un alt afix derivativ, fapt care are ca urmare obținerea unui alt cuvânt analizabil aflat, de regulă, într-o relație simetrică, formal și/sau semantic, cu baza sa derivativă. Cuvântul rezultat prin substituție de afixe are, în consecință, cel puțin același număr de silabe comparativ cu baza și se explică, semantic, prin raportare directă la aceasta. Modelul analogic îl reprezintă prezența unor perechi existente deja la nivelul limbii în care are loc derivarea prin substituție. Componentele perechilor analogice sunt, la rândul lor, a) ambele moștenite; b) unul moștenit și celălalt derivat din primul; c) ambele împrumuturi mai vechi sau formate pe teren românesc. Sub a) încadrăm exemple de tipul *cățel* (< lat. *catellus*) / *cățea* (< lat. *catella*), *purcel* (< lat. *porcellus*) / *purcea* (< lat. *porcella*), *vițel* (< lat. *vitellus*) / *vițea* (< lat. *vitella*), care au creat modelul derivativ pentru *rândunel* (din *rândun[ea]*), *turturel* (din *turtur[ea]*) etc. Sub b) aducem ca exemple *rândunea* < lat. *hirundinella* / *rândunică* (din *rândun[ea]*), *turturea* < lat. *turturella* / *turturică* (din *turtur[ea]*), după care s-au creat *bombonea/bombonică*, *cercevea/cercevică*, *mielușea/mielușică*, *micșunea/micșunică*, *nepoșea/nepoșică*, *păsărea/păsărică*, *pietricea/pietricică*, *rămurea/rămurică*, *sălățea/sălățică* etc. În sfârșit, sub c) încadrăm exemple de tipul *berbecel/berbecică*, *rândunel/rândunică* etc., care stau la baza unor derivate ca *Aurel/Aurică*, *băiețel/băiețică*, *pătrunjel/pătrunjică*, *taburel/taburică* etc. La rândul lor, derivatele neologice au ca model împrumuturi culte analizabile, provenite din alte limbi sau formate în limba din care le-am împrumutat, tot prin substituție de sufixe. Acest tip derivativ își justifică frecvența în principalele limbi de cultură europene cel puțin din două puncte de vedere: în primul rând, este un procedeu sistematic de îmbogățire a vocabularului, semnalat de

către cercetători începând cu limbile vechi dintre care amintim latina, mai ales în aspectul ei târziu și popular¹; în al doilea rând, reprezintă o modalitate de diversificare lexicală comentată, la nivelul limbilor romanice, în studii de lingvistică sincronică² și diacronică, de analiză a limbajelor populare, argotice etc.

III. Din punctul de vedere al tipului de afix derivativ substituit, derivarea prin substituție poate fi clasificată în două moduri: a) cu prefixe și b) cu sufixe. Derivarea prin substituție de prefixe presupune înlocuirea analogică a unui prefix cu altul, după un model preexistent și foarte frecvent în limbă. Cel mai des întâlnită este substituirea prefixului *în-* cu *des-*, *dez-*, *de-*, prin analogie cu perechile antonimice moștenite. Astfel, prin această modalitate derivativă s-au format în limba română verbele (și adjectivele participiale) *descătușa* (din *des-* + *[în]cătușa*), *descăuna* (din *des-* + *[în]scăuna*), *deschinga* (din *des-* + *[în]chinga*), *descifra* (*des-* + *[în]cifra*), *descrușișă* (din *des-* + *[în]crucișă*), *descurca* (din *des-* + *[în]curca*), *descuviința* „a dezaproba” (din *des-* + *[în]cuviiința*, cdp fr. *désapprouver*), *desfiiința* (din *des-* + *[în]fiiința*), *desfrâna* (din *des-* + *[în]frâna*), *desfunda* (din *des-* + *[în]funda*), *deshăma* (din *des-* + *[în]hăma*), *despacheta* (din *des-* + *[în]pacheta*), *despăduri* (din *des-* + *[în]păduri*), *despături* (din *des-* + *[în]pături*), *desperechea* (din *des-* + *[în]perechea*), *despiedica* (din *des-* + *[în]piedica*), *despleti* (din *des-* + *[în]pleti*), *despovăra* (din *des-* + *[în]povăra*), *desproprietări* (din *des-* + *[în]proprietări*), *desputernicit* (din *des-* + *[în]puternicit*), *destinde* (din *des-* + *[în]tinde*), *desțeleni* (din *des-* + *[în]țeleni*), *deșuruba* (din *des-* + *[în]șuruba*), *dezbină* (din *des-* + *[în]bina*), *dezbrobodi* (din *dez-* + *[în]brobodi*), *dezgropa* (din *des-* + *[în]gropa*), *deznoda* (din *dez-* + *[în]noda*), *dezvălui* (din *dez-* + *[în]vălui*), *dezvăța* (din *des-* + *[în]văța*), *dezveli* (din *dez-* + *[în]veli*) etc. Bazele derivate cu prefixul *în-* sunt atestate înaintea sau cel puțin simultan cu cele care conțin prefixul *des-*; din punct de vedere logic, acțiunea de „a descătușa pe cineva” presupune mai întâi acțiunea de „a încătușa”, pentru „a descăuna” pe cineva trebuie mai întâi să-l „înscăunezi”, „despovărezi” pe cineva care este deja „împovărat”, „dezveți” pe cineva deja „învățat” etc. Teoretic, multe dintre aceste derivate cu prefixul *des-* pot fi analizate și prin raportare directă la rădăcină (vezi *descătușa*, cf. *cătușă*, *descăuna*, cf. *scaun*, *deschinga*, cf. *chingă*, *despodobi*, cf. *podoabă* etc.)³, însă ele trebuie explicate, diacronic, direct din verbele cu sens opus, prin atracție antonimică, derivare influențată și de perechi similare vechi, dintre care unele moștenite: *îmbrăca/dezbrăca*, *încălța/descălța*, *încăleca/descăleca*, *încheia/descheia*, *înclui/desclui* etc. După cum se poate observa, multe dintre dubletele prefixale de mai sus sunt cuvinte vechi, derivate de la baze vechi, în timp ce altele sunt calcuri neologice (după franceză, vezi *descifra*, *descuviința*, *despacheta*, *destinde*) sau derivate de la baze neologice (*desnobilă*, *desproprietări*).

La rândul ei, derivarea cu sufixe se realizează în două feluri: a) prin înlocuirea unui sufix real cu un alt sufix și b) prin înlocuirea unui fals sufix. Ca urmare, baza derivativă este, în primul caz, un cuvânt independent, iar, în al doilea caz, poate să aibă caracter nonlexical. Din punctul de vedere al tipului de sufixe substituite, ele pot contribui la crearea aceleiași părți de vorbire (adjectiv de la o bază adjectivală, adverb de la o bază adverbială, substantiv de la o bază substantivală, verb de la o bază verbală) sau pot forma derivate diferite morfologic de cuvântul-bază (substantiv de la adjectiv, adjectiv de la substantiv și verb de la adjectiv). De obicei, la același nivel de limbă și în cazul unor construcții lexicale necesare (determinate structural), sufixele și bazele derivate sunt concordante din punctul de vedere al vechimii: afixe vechi se substituie la baze vechi și afixe neologice la baze neologice. Din punctul de vedere al originii, cuvintele derivate prin substituție pot avea: a) etimologie unică internă; b) etimologie multiplă

internă și c) etimologie multiplă mixtă, adică se explică, în egală măsură, prin substituirea unuia sau mai multor sufixe cu un alt sufix și prin împrumut dintr-o sursă externă analizabilă.

IV. Vom discuta în continuare, cu ajutorul exemplelor extrase din principalele dicționare românești⁴, substituția de sufixe neologice prin raportarea la baze neologice. Aceasta se explică, pe de o parte, prin existența unor modele analogice și, pe de altă parte, prin criterii de ordin eufonic (când lungimea sau/și o succesiune fonetică particulară a bazei derivative fac dificilă atașarea unui nou sufix). Multe dintre exemplele care urmează se regăsesc în limbile cu care româna s-a aflat în contact cultural începând cu epoca modernă. Prezența lor în franceză, italiană, germană, engleză sau, eventual, rusă nu înseamnă, însă, că au fost împrumutate exclusiv din aceste limbi⁵, ci că, la nivelul limbii române, s-au putut subordona unor structuri și mecanisme derivative comune principalelor limbi de cultură și civilizație europene. Am grupat exemplele în funcție de numărul derivatelor create prin substituție și de numărul de sufixe înlocuite. Sufixele care participă cel mai frecvent la acest tip derivativ sunt, în primul rând, *-ism* și *-ist*, care se substituie reciproc și intră, de asemenea, în relații de dublete mai ales cu *-ic*, *-ică* și *-iza*. Lor le urmează, ca frecvență, sufixele *-anță/-ență* și *-ant/-ent* și sufixele *-tor* și *-toare*.

1. **Ism î.l.d. -ist:** *bonjurism*, s.n. (din *bonjur[ist]* + *-ism*); *ghinionism*, s.n. (din *ghinion[ist]* + *-ism*); *illegalism*, s.n. (din *ilegal[ist]* + *-ism* și/sau din *ilegal[itatie]* + *-ism*), *navetism*, s.n. (din *navet[ist]* + *-ism*); *parolism*, s.n. (din *parol[ism]* + *-ist*); *securism*, s.n. (din *secur[ist]* + *-ism* și/sau din *Secur[itatie]* + *-ism*); *șantajism*, s.n. (din *șantaj[ist]* + *-ism*); *teribilism*, s.n. (din *teribil[ist]* + *-ism*) etc.⁶; **-ism î.l.d. -ic:** *analitism*, s.n. „caracter analitic” (din *analit[ic]* + *-ism*⁷; cf. it. *analitismo*, germ. *Analytismus*, fr. *analytisme*); *anistorism*, s.n. „caracter anistoric” (din *anistor[ic]* + *-ism*; cf. fr. *anhistorisme*); *aniconism*, s.n. „lipsa unei reprezentări iconice” (din *anicon[ic]* + *-ism*; cf. it. *aniconismo*, fr. *aniconisme*); *apolinism*, s.n. „caracter apolinic” (din *apolin[ic]* + *-ism*); *bucolism*, s.n. „caracter bucolic” (din *bucol[ic]* + *-ism*; cf. fr. *bucolisme*, it. *bucolismo*, sp. *bucolismo*); *diabolism*, s.n. „caracter diabolic” (din *diabol[ic]* + *-ism*; cf. fr. *diabolisme*, it. *diabolismo*); *excentrism*, s.n. „caracter excentric” (din *excentr[ic]* + *-ism*); *flegmatism*, s.n. „atitudinea omului flegmatic” (din *flegmat[ic]* + *-ism*; cf. fr. *flegmatisme*); *gnomism*, s.n. „caracter gnostic” (din *gnom[ic]* + *-ism*; cf. fr. *gnomisme*); *herostratism*, s.n. „tendința unor debili mintal de a provoca mari pagube” (din *herostrat[ic]* + *-ism*); *luciferism*, s.n. „caracter luciferic” (din *lucifer[ic]* + *-ism*; cf. it. *luciferismo*, fr. *luciférisme*); *melodramatism*, s.n. „caracter melodramatic” (din *melodramat[ic]* + *-ism*); *retorism*, s.n. „caracter retoric” (din *retor[ic]* + *-ism*); *serafism*, s.n. „atitudine serafică” (din *seraf[ic]* + *-ism*); *tragism*, s.n. „caracter tragic” (din *trag[ic]* + *-ism*; cf. fr. *tragisme*, rus. *mpazuzm*) etc.⁸; **-ism î.l.d. -os:** *libidinism*, s.n. „atitudine libidinoasă” (din *libidin[os]* + *-ism*, după modelul lui *albinism/albinos*, *tendenționism/tendențios* etc.).

2. **Ist î.l.d. -ică:** *bionist*, s.m. „specialist în bionică” (din *bion[ică]* + *-ist*); *electronist*, s.m. „muncitor specializat în electronică” (din *electron[ică]* + *-ist*; cf. it. *elettronista*); *electrotehnist*, s.m. „muncitor specializat în electrotehnică” (din *electrotehn[ică]* + *-ist*); *filarmunist*, s.m. „instrumentist într-o orchestră filarmonică” (din *filarmon[ică]* + *-ist*); *fonetist*, s.m. „adept al ortografiei fonetice” (din *fonet[ică]* + *-ist*; cf. it. *fonetista*); *frigotehnist*, s.m. „specialist în frigotehnică” (din *frigotehn[ică]* + *-ist*); *politehnist*, s.m. „student sau profesor la Politehnică” (din *politehn[ică]* + *-ist*) etc.; **-ist î.l.d. -ism:** *eroist*, -ă, adj. (din *ero[ism]* + *-ist* și/sau din *ero[ic]* + *-ist*); *eupeist*, -ă, adj. (din *eupe[ism]* + *-ist*); *familiarist*, -ă, adj. (din *familiar[ism]* + *-ist*)⁹; *franțuzist*, -ă, adj. (din *franțuz[ism]* + *-ist*)¹⁰; *idilist*, -ă, adj. (din *idil[ism]* + *-ist* și/sau din *idil[ic]* +

-ist); *protocronist*, -ă, adj., s.m.f. (din *protocron[ism]* + *-ist*); *somnambulist*, -ă, adj., s.m.f. (din *somnambul[ism]* + *-ist*); **-ist î.l.d. -eu**: *instantanist*, s.m. „fotograf specializat în instantanee” (din *instantan[eu]* + *-ist*).

3. **Iza î.l.d. -ic**: *antipatiza*, vb. „a avea antipatie pe cineva; a considera pe cineva antipatic” (din *antipat[ic]*, *antipat[ie]* + *iza*; cf. it. *antipatizzare*, at. 1829)¹¹; *antiseptiza*, vb. „a trata lemnul cu substanțe antiseptice” (din *antisept[ic]* + *-iza*)¹²; *arhaiza*, vb. „a da unui text un caracter arhaic” (din *arha[ic]* + *-iza*; cf. it. *arcaizzare*, fr. *archaiser*, germ. *archaisieren*); *atlantiza*, vb. „a adera la Pactul Atlanticului de Nord” (din *Atlant[ic]* + *-iza*; cf. fr. *atlantiser*, it. *atlantizzare*, ambele, însă, rare)¹³; *bolșeviza*, vb. „a se face bolșevic, a da un caracter bolșevic” (din *bolșev[ic]* + *-iza*, după rus. *болшевизировать*)¹⁴; *cosmetiza*, vb. „a îngriji cu produse cosmetice” (din *cosmet[ic]* + *-iza*; cf. engl. *cosmetize*); *cronologiza*, vb. „a dispune cronologic” (din *cronolog[ic]* + *-iza*; cf. it. *cronologizzare*); *diaboliza*, vb. „a face să devină diabolic” (din *diabol[ic]* + *-iza*; cf. it. *diabolizzare*, fr. *diaboliser*); *electroniza*, vb. „a dota cu mijloace electronice” (din *electron[ic]* + *-iza*; cf. fr. *électroniser*); *exotiza*, vb. „a da un caracter exotic” (din *exot[ic]* + *-iza*); *frenetiza*, vb. „a deveni, a se manifesta frenetic” (din *frenet[ic]* + *-iza*); *hieratiza*, vb. „a da un caracter hieratic” (din *hierat[ic]* + *-iza*); *mimetiza*, vb. „a se comporta mimetic, a se comporta prin mimetism” (din *mimet[ic]* și/sau din *mimet[ism]* + *-iza*); *periferiza*, vb. „a da un caracter periferic, a duce la periferie” (din *perifer[ic]*, *perifer[ie]* + *-iza*; cf. it. *periferizzare*); *peripatetiza*, vb. „a discuta probleme savante plimbându-se, după modelul peripateticilor” (din *peripatet[ic]* + *-iza*)¹⁵; *platoniza*, vb. „a se manifesta la modul platonice” (din *platon[ic]* + *-iza*; cf. fr. *platoniser*, it. *platonizzare*); *poematiza*, vb. „a da un caracter poetic” (din *poemat[ic]* + *-iza*); *pragmatiza*, vb. „a face să devină pragmatic” (din *pragmat[ic]* + *-iza*; cf. fr. *pragmatiser*, it. *pragmatizzare*); *problematiza*, vb. „a sistematiza pe probleme, a crea inutil situații problematice” (din *problemat[ic]* + *-iza*; cf. germ. *problematisieren*, fr. *problématiser*, it. *problematizzare*); *sintagmatiza*, vb. „a forma o sintagmă, a da un caracter sintagmatic” (din *sintagmat[ic]* + *-iza*); *științifiza*, vb. „a da un caracter științific” (din *științif[ic]* + *-iza*) etc.¹⁶; **-iza î.l.d. -ism**: *iotaciza*, vb. reflex. „a se palataliza sub influența unui iot; a suferi un iotacism” (din *iotac[ism]* + *-iza*), după modelul perechilor împrumutate *centralism/centraliza*, *dinamism/dinamiza*, *idealism/idealiza*, *legalism/legaliza*, *moralism/moraliza*, *sincronism/sincroniza*, *terorism/teroriza*, *tiranism/tiraniza*, *vitalism/vitaliza* etc.

4. **Anță/ență î.l.d. -ant/-ent**: *absolvență*, s.f. „calitatea de a fi absolvent” (din *absolv[ent]* + *-ență*); *ardență*, s.f. „ardoare” (din *ard[ent]* + *ență*; cf. fr. *ardence*, it. *ardenza*); *componență*, s.f. „compoziție” (din *compon[ent]* + *-ență*; cf. it. *componenza*); *consultanță*, s.f. „oferirea de sfaturi calificate în materie de organizare și conducere” (din *consult[ant]* + *-anță*, după engl. *consulting*)¹⁷; *contondență*, s.f. „caracter contondent” (din *contond[ent]* + *-ență*)¹⁸; *corigență*, s.f. „situația unui elev corigent” (din *corig[ent]* + *-ență*); *deconcertanță*, s.f. „caracter deconcertant” (din *deconcert[ant]* + *-anță*)¹⁹; *excedență*, s.f. „ceea ce este în excedent” (din *exced[ent]* + *-ență*)²⁰; *excremență*, s.f. (din *excre[m]ent* + *-ență*); *expectanță*, s.f. „expectativă” (din *expect[atie]*, *expectat[ivă]*, *expect[ant]* + *-anță*; cf. engl. *expectancy*); *fluctuanță*, s.f. „caracter fluctuant” (din *fluctu[ant]* + *-anță*); *fulguranță*, s.f. „însușirea de a fi fulgurant” (din *fulgur[ant]* + *-anță*; cf. fr. *fulgurance*); *inoperanță*, s.f. „faptul de a fi inoperant” (din *inoper[ant]* + *-anță*; cf. fr. *inopérance*)²¹; *lubrifianță*, s.f. „proprietatea unui material de a fi folosit ca lubrifiant” (din *lubrif[ant]* + *-anță*; cf. fr. *lubrifiante*); *repetență*, s.f. „faptul de a fi repetent, repetenție” (din

repet[ent] + -ență); *superintendență*, s.f. „teritoriu aflat sub autoritatea unui superintendent; reședința superintendentului” (din *superintend[ent] + -ență*; cf. germ. *Superintendentenz*)²².

5. **Toare î.l.d. -tor:** *administratoare*, s.f. „corespondentul feminin al administratorului” (din *administra[tor] + -toare*), *animatoare*, s.f. „corespondentul feminin al animatorului” (din *anima[tor] + -toare*), *apicultoare*, s.f. (din *apicul[tor] + -toare*), *autoare*, s.f. (din *au[tor] + -toare*), *aviatoare*, s.f. (din *avia[tor] + -toare*), *delatoare*, s.f. (din *dela[tor] + -toare*), *detractoare*, s.f. (din *detrac[tor] + -toare*), *directoare*, s.f. (din *direc[tor] + -toare*), *editoare*, s.f. (din *edi[tor] + -toare*), *impostoare*, s.f. (din *impos[tor] + -toare*), *inspectoare*, s.f. (din *inspec[tor] + -toare*), *institutoare*, s.f. (din *institu[tor] + -toare*), *instructoare*, s.f. (din *instruc[tor] + -toare*), *interlocutoare*, s.f. (din *interlocu[tor] + -toare*), *operatoare*, s.f. (din *opera[tor] + -toare*), *programatoare*, s.f. (din *programa[tor] + -toare*), *promotoare*, s.f. (din *promo[tor] + -toare*), *prozatoare*, s.f. (din *proza[tor] + -toare*), *raportoare*, s.f. (din *rapor[tor] + -toare*), *spectatoare*, s.f. (din *specta[tor] + -toare*), *translatoare*, s.f. (din *transla[tor] + -toare*), *tutoare*, s.f. (din *tu[tore] + -toare*), *viticultoare*, s.f. (din *viticul[tor] + -toare*)²³ etc.

6. **Itate î.l.d. -ic:** *arhaitate*, s.f. „caracter arhaic” (din *arha[ic] + -itate*)²⁴; *ezoteritate*, s.f. „ezoterism” (din *ezoter[ic] + -itate*), după modelul lui *romanice/romanitate*, *vasalice/vasalitate* etc. *sincronitate*, s.f. „sincronicitate” (din *sincron[ic] + -itate*); **-itate î.l.d. -al:** *universitate*, s.f. „universalitate” (din *univers[al] + -itate*).

7. **Ic î.l.d. -ism:** *bovaric*, -ă, adj. „propriu bovarismului” (din *bovar[ism] + -ic*, după modelul lui *consonantic/consonantism*, *egocentric/egocentrism*, *homerice/homerism*, *liric/lirism*, *titanic/titanism* etc.)²⁵; **-ic î.l.d. -ură:** *acupunctic*, -ă, adj. „referitor la acupunctură, acupunctural” (din *acupunct[ură] + -ic*, după modelul lui *cvadratic/cvadratură*); **-ic î.l.d. -(o)ză:** *virotic*, -ă, adj. „care se datorește unui virus” (din *vir[oză] + -(t)ic*, după modelul perechilor *ciroză/cirotic*, *hipnoză/hipnotic*, *nevroză/nevrotic*, *psihoză/psihotic* etc.; cf. it. *virotico*) etc.

8. **(T)iv î.l.d. -(ț)ie:** *conversativ*, -ă, adj. „referitor la conversație, conversațional” (din *conversa[ție] + -iv*; cf. it. *conversativo*); *distractiv*, -ă, adj. „care produce distracție” (din *distrac[ție] + -iv*, după modelul lui *atracție/atractiv*); *interdictiv*, -ă, adj. „cu caracter de interdicție” (din *interdic[ție] + -iv*; cf. fr. *interdictif*); *malformativ*, -ă, adj. „referitor la malformație” (din *malforma[ție] + -iv*; cf. fr. *malformatif*, it. *malformativo*)²⁶; **-iv î.l.d. ic:** *profilactiv*, -ă, adj. „profilactic” (din *profilact[ic] + -iv*) etc.

9. **Tor î.l.d. -iune:** *jonctor*, s.m. „muncitor specialist în legarea cablurilor electrice” (din *jonc[ă] + -tor*, după modelul *narator/narațiune*)²⁷; **-tor î.l.d. -tură:** *legumicultor*, -toare, s.m.f. „cultivator de legume, care se ocupă cu legumicultura” (din *legumicul[tură] + -tor*, după modelul *pomicultor/pomicultură*, *viticultor/viticultură* etc.); *manufactor*, s.m. „care fabrică obiecte de manufactură” (din *manufac[tură] + -tor*)²⁸ etc.

10. **Ură î.l.d. -(t)or:** *editură*, s.f. „întreprindere care editează cărți” (din *edit[or] + -ură*, după modelul *agricultor/agricultură*, *dictator/dictatură*, *filator/filatură*, *nomenclator/nomenclatură*, *pomicultor/pomicultură*, *scriitor/scriitură* etc.)²⁹.

11. **Ifica î.l.d. -ic:** *rustifica*, vb. „a da un caracter rustic” (din *rust[ic] + -ifica*), după modelul perechilor *autentic/autentifica*, *cuantic/cuantifica*, *mistic/mistifica* etc.

12. **Ent î.l.d. -ență:** *licent*, -ă, s.m.f., adj. „licențiat” (din *lic[ență] + -ent*)³⁰.

13. **In î.l.d. -ist:** *renascentin*, -ă, adj. „renascentist” (din *renascent[ist] + -in*)³¹.

14. **Al î.l.d. -us:** *infraviral*, -ă, adj. „referitor la infravirus” (din *infravir[us] + -al*; cf. *viral*).

15. **Etă î.l.d. -al:** *litoretă*, s.f. „autocar deschis, folosit pe litoralul Mării Negre” (din *litor[al]* + *-etă*; cf. *cabrioletă*, *șaretă*)³².

16. **Esc î.l.d. -ie:** *camaraderesc*, -ă, adj. „de camarad, care exprimă camaraderie” (din *camarader[ie]* + *-esc*; cf. fr. *camaradesque*); *jandarmesc*, adj. „de jandarm” (din *jandarm[ie]* + *-esc*)³³; *pirateresc*, -ă, adj. „de pirat, privitor la pirați” (din *pirater[ie]* + *-esc*; cf. it. *piratesco*)³⁴.

17. **Iteță î.l.d. -itate, -itudine:** *exactiteță*, s.f. „caracterul a ceea ce este exact, exactitate, exactitudine, exactețe” (din *exact[itate]*, *exact[itudine]* + *-iteță*, după modelul lui *nobilitate/noblețe*, *regulatețe/regularitate*, *simplețe/simplicitate* etc.).

18. **Ez î.l.d. -ian:** *lacedemonez*, -ă, adj., s.m.f. „lacedemonian” (din *lacedemon[ian]* + *-ez*, după *danez*, *englez*, *francez*, *maltez*, *portughez* etc.).

V. Argumentele în favoarea derivării prin substituție sunt a) de ordin formal (structura derivatului nu se poate explica decât prin înlocuirea unui morfem, real sau aparent, din structura cuvântului de bază), b) de ordin semantic (sensul derivatului se explică prin raportare directă la sensul cuvântului de bază), c) de ordin cronologic (cuvântul de bază este atestat înaintea celui obținut prin derivare), d) de ordin structural (derivarea prin substituție se subordonează unor modele derivative preexistente și corespunde, adesea, unor necesități structurale), e) de ordin stilistic (este preferată construirea unui termen sinonimic mai expresiv) etc. De cele mai multe ori, aceste argumente contribuie împreună la susținerea derivării prin substituție.

Astfel, spre exemplu, *electrotehnist*, s.m. nu se poate forma decât de la cuvântul de bază *electrotehnică*, prin înlocuirea finalei *-ică* (la origine sufix real) cu sufixul *-ist*, care ajută la construirea agentului. Derivatul *electronist* are sensul, primar și unic, de „specialist în electronică”, așadar se explică semantic plecând de la cuvântul *electronică*, atestat anterior în limbă ca împrumut și care denumește o știință, un domeniu, o sferă de activitate etc. Opțiunea pentru un derivat de agent în *-ist* de la numele unui domeniu de activitate terminat în *-ică* este sprijinită de existența, cel puțin în limba română, a destul de multe perechi de tipul *botanică/botanist*, *dogmatică/dogmatist*, *energetică/energetist*, *estetică/estetist*, *mecanică/mecanist*, *pragmatică/pragmatist* etc. Rolul analogic al existenței dubletului sufixal *-ică/-ist* este cu atât mai important cu cât româna avea deja un nume de agent, respectiv *electrotehnician*, s.m. (din fr. *électrotechnicien*). Argumentația este valabilă pentru toate cuvintele de sub IV.2.: *bionist* din *bionică* (vezi și *bionician*), *electronist* din *electronică*, *filarmunist* din *filarmunică*, *fonetist* din *fonetică* (vezi și *fonetician*) etc.

Aceleași probe pot fi aduse în cazul perechii lexicale construite cu sufixele *-anță/-ant* și *-ență/-ent*. Din punct de vedere formal, unele derivate în *-ență* și în *-anță* nu se pot explica decât prin raportare la corespondentele lor în *-ent* și *-ant*, care sunt împrumuturi pătrunse în limbă anterior: spre exemplu, *absolvență*, s.f., care nu are corespondent în niciuna dintre limbile de cultură cu care româna a intrat în contact în epoca modernă, trebuie dedus din *absolvent*, s.m. împrumutat din germ. *Absolvent*, lat. *absolvens*, *-ntis* și atestat în DA (1913). Modelul analogic al perechilor în *-anță/-ant* și *-ență/-ent*³⁵ este bine reprezentat încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, odată cu împrumuturile directe din latină și/sau prin diverse filiere, în primul rând franceză (*-ancel/-ant*, *-ence/-ent*), italiană (*-anza/-ante*, *-enza/-ente*) și germană (*-anz/-ant*, *enz/-ent*). Astfel, circulau începând cu prima jumătate a secolului al XIX-lea numeroase dublete lexicale împrumutate de tipul *absent* și *absență*, *abundent* și *abundență*, *adolescent* și *adolescență*, *aparent* și *aparență*, *arogant* și *aroganță*, *clement* și *clemență*, *coerent* și *coerență*, *concurrent* și *concurență*, *confident* și *confidență*, *consecvent* și *consecvență*, *consonant* și *consonanță*, *distant*

și *distanță*, *elegant* și *eleganță*, *elocvent* și *elocvență*, *extravagant* și *extravaganță*, *frecvent* și *frecvență*, *important* și *importanță*, *independent* și *independență* etc., care au impus „necesitatea” existenței ambelor componente³⁶. Din punct de vedere semantic, *absolvența* este calitatea de a fi absolvent, *consultanța* este dată de unul sau mai mulți consultanți, *contondența* este trăsătura unui obiect contondent, *corigența* este situația de a fi corigent etc.

Criteriul formal este susținut și de argumente ce țin de economie și de eufonie. Astfel, prin derivare progresivă s-ar fi creat cuvinte de tipul **analyticism*, **aniconicism*, **apolinicism* etc., **atlanticiza*, **bolșeviciza*, **diaboliciza* etc., **ilicitudine*, **periclititate* etc., care nu au un suport analogic consistent³⁷, sunt mai lungi și au o sonoritate, de multe ori, dezagreabilă. Acestea sunt, probabil, explicațiile pentru care, în situațiile amintite, limbile de proveniență au optat pentru derivarea prin substituție și nu pentru cea progresivă. În plus, deseori, sunt substituibile, în ambele direcții, sufixe care sunt extrase din părți de vorbire derivate de la același cuvânt de bază: *-ism* și *-ist*, *-tor* și *-tură*, *-ant* și *-anță*, *-ent* și *-ență* etc. Fiind alcătuite, în consecință, din relativ aceleași sunete, ele nu se puteau adăuga unul celuilalt decât cu riscuri cacofonice.

Din punctul de vedere al originii imediate, derivatele neologice obținute prin substituție sufixală pot proveni: a) dintr-un etimon intern unic (care, la rândul său, poate fi creație internă sau împrumut): *bonjurism* < *bonjur[ist]* < *bonjur*; *excentrism* < *excentr[ic]* < fr. *excentrique*; *libidinism* < *libidin[os]* < fr. *libidineux*, lat. *libidinosus*, it. *libidinoso* etc.; b) din două etimoane interne (care pot fi create în interiorul limbii sau pot fi împrumuturi): *securism* < *secur[ist]*, *Secur[itate]*; *eroist*, *-ă* < *ero[ism]*, *ero[ic]*; *idilist*, *-ă* < *idil[ism]*, *idil[ic]* etc; c) dintr-un etimon intern, prin derivare, și/sau dintr-unul sau mai multe etimoane externe, prin împrumut: *analitism* < *analit[ic]*, cf. it. *analitismo*, germ. *Analytismus*, fr. *analytisme*; *bucolism* < *bucol[ic]*, cf. fr. *bucolisme*, it. *bucolismo*, sp. *bucolismo*; *fonetist* < *fonet[ic]*, cf. it. *fonetista*; *arhaiza* < *arha[ic]*, cf. it. *arcaizzare*, fr. *archaiser*, germ. *archaisieren*; *diaboliza* < *diabol[ic]*, cf. it. *diabolizzare*, fr. *diaboliser*; *inoperanță* < *inoper[ant]*, cf. fr. *inopérance*; *interdictiv* < *interdic[ție]*, cf. fr. *interdictif* etc.; d) dintr-un etimon intern, după modelul unui etimon extern, așadar prin calc lingvistic: *bolșeviza* < *bolșev[ic]*, după modelul rus. *болшевизировать*; *consultanță* < *consult[ant]*, după modelul engl. *consulting* etc.; e) din două etimoane interne, prin derivare, și dintr-unul extern, prin împrumut: *periferiza* < *perifer[ic]*, *perifer[ie]*, cf. it. *periferizzare*. Așadar, la posibilitatea (de multe ori, certitudinea) derivării prin substituție se adaugă etimologia externă (unică sau multiplă) și etimologia multiplă mixtă sau combinată.

O analiză exclusiv formală poate conduce, în unele cazuri, inclusiv la derivarea progresivă: spre ex., *ghinionism* se raportează și la *ghinion*, și la *ghinionist* (ambele mai vechi și mai frecvente), *navetism* se raportează și la *navetă*, și la *navetist*, *șantajism* se raportează și la *șantaj*, și la *șantajist* etc.; *europeist* se poate explica prin *europen* și prin *europeism*, *familiarist* prin *familiar* și prin *familiarism*, *franțuzist* prin *franțuz* și prin *franțuzism* etc.; *cronologiza* prin *cronologie* și prin *cronologic*, *platoniza* prin *Platon* și prin *platonice* etc.; *absolvență* prin *absolvi* și prin *absolvent*, *administratoare* prin *administra* și prin *administrator*, *animatoare* prin *anima* și *animator* etc. Fără să negăm posibilitatea derivării progresive, dăm prioritate celei prin substituție cel puțin din două motive: a) sensurile derivatelor puse în discuție sunt evident mai apropiate de derivatul corespondent (*ghinionist*, *navetist*, *șantajist*; *europeism*, *familiarism*, *franțuzism* etc.) decât de baza comună; b) este importantă, pentru înțelegerea fenomenului de „proces derivativ”, respectarea etapelor care conduc, succesiv, la obținerea de noi derivate plecând de la cele deja existente.

Din punct de vedere semantic, sunt de observat mai multe situații: a) substantive abstracte obținute din nume de agent: *-ism* î.l.d. *-ist*, *-ent* î.l.d. *-ență*; b) substantive abstracte provenite din calități: *-ism* î.l.d. *-ic*, *-ism* î.l.d. *-os*, *-itate* î.l.d. *-ic*, *-itate* î.l.d. *-al*; c) nume de agent din substantive care denumesc activități, meserii, domenii ale științei: *-ist* î.l.d. *-ică*, *-ist* î.l.d. *-ism*, *-ant/ent* î.l.d. *-anță/ență*, *-tor* î.l.d. *-iune*, *-tor* î.l.d. *-tură* d) nume de agent obținute din abstracte; e) nume de acțiune provenite din nume de stări, calități, activități concrete etc.: *-iza* î.l.d. *-ic*, *-iza* î.l.d. *-ism*, *-ifica* î.l.d. *-ic*; f) nume feminin obținut de la corespondentul său masculin: *-toare* î.l.d. *-tor*; g) nume de calități provenit din abstracte, domenii de activitate: *-ic* î.l.d. *-ism*, *-ic* î.l.d. *-ură*, *-ic* î.l.d. *-oză*, *-iv* î.l.d. *ie* etc. Dacă în situațiile amintite mai sus este de observat, prin derivare, schimbarea categoriei lexico-gramaticale, atunci când aceasta se menține ne aflăm în prezența unei substituții sufixale dublate, la nivel semantic, de o substituție sinonimică. Astfel, *anacronistic* are același sens cu *anacronic*, *neologistic* este sinonim cu *neologic*, *renacentin* cu *renascentist*, *exactitețe* cu *exactitate* și cu *exactitudine*, *lacedemonez* cu *lacedemonian* etc. Opțiunea pentru crearea internă a acestor dublete sinonimice se explică, în primul rând, prin concurența numeroaselor împrumuturi cu forme analizabile și cu același sens, pătrunse în română începând cu jumătatea secolului al XIX-lea: *academic* și *academician*, *ardoare* și *ardență*, *concubinat* și *concubinaj*, *demoniac* și *demonic*, *dilatant* și *dilatator*, *dimorfie* și *dimorfism*, *diplomatic* și *diplomat*, *distructiv* și *distructor*, *dogmatic* și *dogmatist*, *echipaj* și *echipament*, *edematic* și *edematos*, *edifiant* și *edificator*, *excitator* și *excitant*, *executant* și *executor*, *feudalitate* și *feudalism*, *legislativ* și *legislator*, *locandist* și *locandar*, *modificativ* și *modificator*, *narcotism* și *narcoză*, *nobilitate* și *noblețe*, *pauperism* și *paupertate*, *pedanterie* și *pedantism*, *persan* și *persic*, *perversitate* și *perversiune*, *prezbiterism* și *prezbiție*, *rectificativ* și *rectificator*, *senzualism* și *senzualitate*, *tubular* și *tubulos*, *vaccinal* și *vaccinic*, *vaporație* și *vaporizație*, *vascular* și *vasculos* etc.

În concluzie, derivarea prin substituție de afixe și, în mod particular, cea prin substituție de sufixe sunt fenomene analogice care s-au manifestat și se manifestă, deopotrivă, în limba veche și în cea modernă, la nivel popular, argotic, familiar, ca și la cel literar, contribuind la sistematizarea și, în egală măsură, la diversificarea vocabularului românesc.

¹ Vezi *Le latin d'Espagne d'après les inscriptions*. Etude linguistique par A. Carnoy. Deuxième édition, revue et augmentée, Bruxelles, 1906, p. 46, Maurice Grammont, *Traité de phonétique*, Paris, Librairie Delagrave, 1950, p. 333, Edouard Bourciez, *Précis historique de phonétique française*, Paris, C. Klincksieck, 1937, p. 86, Albert Dauzat, *Histoire de la langue française*, Payot, Paris, 1930, p. 226 etc.

² Vezi Vlasta Křečková, *Les tendances de la neologie terminologique en français contemporain*, în „Studia minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis”, 1997, p. 65 – 66, Georgette Dall, *Analogie et lexique construit: quelles preuves?*, în „Cahiers de grammaire”, 28, 2003, „Morphologie et lexique”, p. 17 – 20, Danielle Corbin, « Une hypothèse à propos des suffixes *-isme*, *-ique*, *-iste* du français: la troncature réciproque », în *Aspects de linguistique française. Homage to Q.I.M. Mok*. Editeur Ronald Landheer, Amsterdam, Rodopi, 1988, p. 63 – 75, Stéphanie Lignon, « Suffixasser ou suffixouiller ? », în D. Corbin, G. Dall, B. Fradin, B. Habert, F. Kerleroux, M. Plénat et M. Roché (dir.), *Les dérivés évaluatifs*. Actes du colloque tenu à l'Université de Toulouse-le Mirail, 29-30 avril 1999 [= Silexicales 2], Lille, SILEX, 1999, pp. 117-126, Michel Roché, « Logique lexicale et morphologie: la dérivation en *-isme* », în *Selected Proceedings of the 5th Décebrettes: Morphology in Toulouse*. Edited by Fabio Montermini, Gilles Boyé, and Nabil Hathout, Somerville, M.A. Cascadilla Proceedings Project, 2007, p. 45 – 58.

³ Vezi articolul monografic *Des-* (*dez-*, *de-*₁), *de-*₂, de Florica Ficșinescu și Magdalena Popescu-Marin, în *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. al II-lea. *Prefixele* (redactori responsabili : Al. Graur și Mioara Avram), București, Editura Academiei, 1978, p. 84 - 94, în care autoarele consideră substituția doar ca simplă posibilitate (p. 88), dând prioritate aproape absolută derivării progresive.

⁴ Pentru exemple, am folosit MDA, DEX, DLR, NDN și MDN, s.v.

⁵ De multe ori, aceste posibile etimoane externe nici nu au o atestare lexicografică „oficială”, ele fiind creații lexicale neologice construite independent la nivelul limbilor respective, după același mecanism derivativ care le justifică prezența și în limba română.

⁶ Vezi modelul extrem de bine constituit în română al perechilor împrumutate *alpinism/alpinist*, *anarhism/anarhist*, *ateism/ateist*, *calvinism/calvinist*, *capitalism/capitalist*, *clasicism/clasicist*, *iluminism/iluminist* etc. Despre derivarea cu ajutorul sufixelor *ism* și *ist*, vezi Cristian Moroianu, *Precizări etimologice la derivatele în -ism și -ist*, comunicare ținută la Simpozionul național de lingvistică organizat la București, 13 – 14 noiembrie 2007, la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, sub egida Academiei Române.

⁷ În DEX și în MDA, s.v., este propusă derivarea progresivă: din *analitic* + *-ism*. Tot o imposibilă derivare progresivă este propusă, în aceleași dicționare, și pentru *diabolism*, *luciferism*.

⁸ Modelul analogic este reprezentat de perechi de tipul *machiavelic/machiavelism*, *paludic/paludism*, *tabagic/tabagism*, *vampiric/vampirism* etc., extrase din DI, s.v. Prin același procedeu derivativ al substituției s-au obținut în franceză numeroase dublete lexicale, dintre care menționăm: *civisme*, n.m. (de *civique*, adj.), *classicisme*, n.m. (de *classique*, adj.), *consonantisme*, n.m. (de *consonantique*, adj.), *didactisme*, n.m. (de *didactique*, adj., n.f.), *dogmatisme*, n.m. (de *dogmatique*, adj., n.f.), *éclectisme*, n.m. (de *éclectique*, adj.) *égocentrisme*, n.m. (de *égocentrique*, adj.), *érotisme*, n.m. (de *érotique*, adj.), *ésotérisme*, n.m. (de *ésotérique*, adj.), *exotérisme*, n.m. (de *exotérique*, adj.), *exotisme*, n.m. (de *exotique*, adj.), *fanatisme*, n.m. (de *fanatique*, adj.), *flegmatisme*, n.m. (de *flegmatique*, adj.), *hébraisme*, n.m. (de *hébraïque*, adj.), *hépatisme*, n.m. (de *hépatique*, adj.), *hiératisme*, n.m. (de *hiératique*, adj.), *hippisme*, n.m. (de *hippique*, adj.), *historisme*, n.m. (de *historique*, adj.) *ibérisme*, n.m. (de *ibérique*, adj.) etc. Pentru exemple și etimologii, vezi LE GRAND ROBERT (1992), LE PETIT ROBERT (2008).

⁹ Vezi MDN, s.v. : « care încurajează, care practică familiarismul ».

¹⁰ *Franțuzist* poate fi format, în funcție de context, și de la adj. *franțuzesc*, tot prin schimbare de sufix.

¹¹ Vezi Filippo Ugolini, *Vocabolario di parole e modi eratti che sono comunemente in uso*, Firenze, Barbera, Bianchi e Comp., 1855, s.v.: „Antipattizzare, simpatizzare (...) sono brutte voci, da fuggirsi da chi ama la purità della lingua”.

¹² În MDA este trecut substantivul *antiseptizare*.

¹³ În MDA, s.v.: din *Atlantic* + *-iza*.

¹⁴ Ibidem, s.v.: din *bolșevism* + *-iza*.

¹⁵ În DEX și în MDA, s.v., din *peripatetic* + *-iza*.

¹⁶ Vezi și fr. *botaniser*, vb. (de *botanique*, adj., n.f.), *britanniser*, vb. (de *britannique*, adj.), *bucoliser*, vb. (de *bucolique*, adj.), *héroïser*, vb. (de *héroïque*, adj.), *marotiser*, vb. (de *marotique*, adj.), *mécanner*, vb. (de *mécanique*, adj.), *narcotiser*, vb. (de *narcotique*, adj.), *sataniser*, vb. (de *satannique*, adj.), *soviétiser*, vb. (de *soviétique*, adj.), *systematiser*, vb. (de *systematique*, adj.), *thématiser*, vb. (de *thématique*, adj.) etc.

¹⁷ Etimologia lui *consultanță* mi-a fost dată, într-o discuție particulară, de prof. dr. Theodor Hristea. În MDN, s.v.: din *consult* + *-anță*, ceea ce nu corespunde criteriului semantic.

¹⁸ Toate dicționarele consultate îl consideră un derivat progresiv: din *contondent* + *-ență*.

¹⁹ În NDN, s.v., din *deconcertant* + *-anță*.

²⁰ În MDA, s.v., din *excede* + *-ență*.

²¹ În NDN, s.v., din *inoperant* + *-anță*.

²² În MDA, s.v., din *super* + *intendență*, ceea ce este, categoric, greșit.

²³ Vezi fr. *excavatrice*, n.f. (de *excavateur*, n.m.), *locomotrice*, n.f. (de *locomoteur*, n.m.), *traductrice*, n.f. (de *traducteur*, n.m.), *vérificatrice*, n.f. (de *vérificateur*, n.m.) etc.

²⁴ În NDN, s.v.: după it. *arcaicità*, iar în MDN, s.v.: din it. *arcaità* (sic!).

²⁵ Vezi și fr. *botulique*, adj. (de *botulisme*, n.m.), *brahmanique*, adj. (de *brahmanisme*, n.m.) etc.

²⁶ Modelul analogic românesc este bine reprezentat, vezi perechile împrumutate *aplicativ/aplicație*, *comunicativ/comunicație*, *creativ/creație*, *explicativ/explicație*, *multiplacativ/multiplacație*, *negativ/negație*, *predicativ/predicație*, *relativ/relație*, *revendicativ/revendicație* etc. Despre relația dintre sufixele *-(t)iv* și *-(t)ie*, vezi și sugestiile lui Iorgu Iordan (*Cuvinte românești cu dublă derivare*, în *Omagiu lui Alexandru*

Rosetti, București, Editura Academiei, 1965, p. 410), unde, plecând de la contexte particulare, raportează, implicit, adj. *constructiv*, -ă, *interogativ*, -ă la subst. *construcție* (complex ~, plan ~, problemă ~), respectiv la *interogație* (caracterul ~ al fenomenului). Vezi și numeroasele adjective franțuzești obținute, tot prin substituție de sufixe, din adjectivele corespunzătoare: *commémoratif*, adj. (de *commémoration*, n.f.), *concessif*, adj. (de *concession*, n.f.), *convulsif*, adj. (de *convulsion*, n.f.), *corporatif*, adj. (de *corporation*, n.f.), *démarcatif*, adj. (de *démarcation*, n.f.), *dénotatif*, adj. (de *dénotation*, n.f.), *dépressif*, adj. (de *dépression*, n.f.), *diffRACTIF*, adj. (de *diffraction*, n.f.), *dissertatif*, adj. (de *dissertation*, n.f.), *dissociatif*, adj. (de *dissociation*, n.f.), *duplicatif*, adj. (de *duplication*, n.f.), *érosif*, adj. (de *érosion*, n.f.), *évasif*, adj. (de *évasion*, n.f.), *évolutif*, adj. (de *évolution*, n.f.), *expansif*, adj. (de *expansion*, n.f.), *explosif*, adj. (de *explosion*, n.f.), *expressif*, adj. (de *expression*, n.f.), *extensif*, adj. (de *extension*, n.f.), *introdUCtIF*, adj. (de *introduction*, n.f.), *introversif*, adj. (de *introversion*, n.f.), *inversif*, adj. (de *inversion*, n.f.), *obsessif*, adj. (de *obsession*, n.f.), *punitif*, adj. (de *punition*, n.f.) etc.

²⁷ În franceză există un termen tehnic *joncteur*, care are, însă, sensuri instrumentale (« element de subordonare în sintaxă », « dispozitiv electronic situat la intrarea sau la ieșirea unui comutator » etc.). Vezi și fr. *castrateur*, -trice, adj. (de *castration*, n.f.), *collimateur*, n.m. (de *collimation*, n.f.), *germinateur*, -trice, adj. et n. (de *germination*, n.f.), *imprécateur*, -trice, adj. et n. (de *imprécation*, n.f.), *matureur*, -trice, adj. et n. (de *maturation*, n.f.), *réacteur*, -trice, adj. et n. (de *réaction*, n.f.) etc.

²⁸ Vezi și fr. *floriculteur*, n.m. (de *floriculture*, n.f.).

²⁹ Vezi și fr. *legislature*, n.f. (de *législateur*, -trice, adj. et n., *legislation*, n.f.), *sacrificature*, n.f. (de *sacrificateur*, n.m.).

³⁰ Vezi și câteva exemple din franceză, derivate tot prin substituție : *coalescent*, adj. (de *coalescence*, n.f.), *décadent*, adj. (de *décadence*, n.f.), *dégénérescent*, adj. (de *dégénérescence*, n.f.), *grandiloquent*, adj. (de *grandiloquence*, n.f.), *inadvertant*, adj. (de *inadvertance*, n.f.), *munificent*, adj. (de *munificence*, n.f.), *performant*, adj. (de *performance*, n.f.) etc.

³¹ În MDA, s.v.: din *Renaștere*, cf. it. *rinascita*.

³² Vezi Al. Graur, *Sufixul -etă*, în SMFC, vol. IV, 1967, p. 86: „Se vede că aici etă a fost socotit sufix de nume de vehicule (după bicicletă, camionetă, furgonetă, motocicletă, motoretă, tanchetă, trotinetă, vagonetă)”.

³³ Cuvântul nu este atestat în dicționarele consultate.

³⁴ La *camaraderesc* și *pirateresc*, dicționarele consultate indică derivare progresivă (+ *-esc*), în ciuda impedimentelor de ordin formal. Dacă menținem derivarea progresivă, corectă din punct de vedere semantic, atunci trebuie luat în considerare un sufix compus *-eresc*, extras, prin falsă analiză, din derivate ca *boieresc*, *cavaleresc*, *grăniceresc*, *ingineresc*, *îngeresc*, *ofițeresc*, *tineresc* etc.

³⁵ Despre originea, circulația și variația formală a acestor sufixe, vezi N.A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare. I. Studiu lingvistic și de istorie culturală*, Iași, Editura Cronica, 2004, p. 297 – 301.

³⁶ Această derivare analogică prin substituție este productivă, de asemenea, și în franceză: *antécédence*, n.f. (at. 1576), de *antécédent*, adj. (at. 1361), *arborescence*, n.f. (at. 1834), de *arborescent*, adj. (at. 1553), *ascendance*, n.f. (sf. sec. XVIII), de *ascendant*, adj. (at. 1503), *bienveillance*, n.f. (at. sec. XII), de *bienveillant*, adj. (at. sec. XII), *bivalence*, n.f., de *bivalent*, adj., *constance*, n.f., de *constant*, adj., *contenance*, n.f., de *continent*, adj., *contingence*, n.f., de *contingent*, adj., *convergence*, n.f., de *convergent*, adj., *difffluence*, n.f., de *diffluent*, adj., *dominance*, n.f., de *dominant*, adj., *émergence*, n.f., de *émergent*, adj., *équidistance*, n.f., de *équidistant*, adj., *évanescence*, n.f., de *évanescent*, adj., *exorbitance*, n.f., de *exorbitant*, adj., *expédience*, n.f., de *expédient*, adj., *flagrance*, n.f., de *flagrant*, adj., *gérance*, n.f., de *gérant*, adj., *immanence*, n.f., de *immanent*, adj., *impertinence*, n.f., de *impertinent*, adj., *incandescence*, n.f., de *incandescent*, adj., *incidence*, n.f., de *incident*, adj., *incompétence*, n.f., de *incompétent*, adj., *indépendance*, n.f., de *indépendant*, adj., *insignifiance*, n.f., de *insignifiant*, adj., *intermittence*, n.f., de *intermittent*, adj., *intransigeance*, n.f., de *intransigent*, adj., *invariance*, n.f., de *invariant*, adj., *irradiance*, n.f., de *irradiant*, adj., *luxuriance*, n.f., de *luxuriant*, adj., *nonchalance*, n.f., de *nonchalant*, adj., *pertinence*, n.f., de *pertinent*, adj., *prédominance*, n.f., de *prédominant*, adj., *proéminence*, n.f., de *proéminent*, adj., *protubérance*, n.f., de *protubérant*, adj., *putrescence*, n.f., de *putrescent*, adj., *récalcitrance*, n.f., de *récalcitrant*, adj., *réurrence*, n.f., de *récurrent*, adj., *stridence*, n.f., de *strident*, adj., *tangence*, n.f., de *tangent*, adj., *transparence*, n.f., de *transparent*, adj., *urgence*, n.f., de *urgent*, adj., *vacance*, n.f., de *vacant*, adj. etc.

³⁷ Există, spre exemplu, un *arhaiciza*, vb., considerat rar în MDA, s.v., și alte câteva verbe similare: *laiciza*, *plasticiza*, *tehniciza*.

Bibliografie și abrevieri

- Bourciez, Edouard, 1937, *Précis historique de phonétique française*, C. Klincksieck, Paris.
- Carnoy, A., 1906, *Le latin d'Espagne d'après les inscriptions*, Bruxelles.
- Corbin, Danielle, 1988, „Une hypothèse à propos des suffixes *-isme*, *-ique*, *-iste* du français: la troncation réciproque”, în *Aspects de linguistique française. Homage à Q.I.M. Mok*. Editeur Ronald Landheer, Rodopi, Amsterdam, p. 63 – 75.
- Dall, Georgette, 2003, „Analogie et lexique construit: quelles preuves?”, în *Cahiers de grammaire*, 28, p. 9 – 30.
- Dauzat, Albert, 1930, *Histoire de la langue française*, Payot, Paris.
- Dicționarul explicativ al limbii române*, 1996, ediția a II-a (sub conducerea acad. I. Coteanu și dr. Lucreția Mares), Univers Enciclopedic, București (DEX).
- Dicționarul limbii române*, 1965 – 2005 (Serie nouă întemeiată de Iorgu Iordan, Alexandru Graur și Ion Coteanu), Editura Academiei Române, București (DLR).
- Ficșinescu, Florica și Popescu-Marin, Magdalena, 1978, *Des- (dez-, de-₁), de-₂*, în *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. al II-lea. *Prefixele* (redactori responsabili: Al. Graur și Mioara Avram), Editura Academiei, București, p. 84 – 94.
- Grammont, Maurice, 1950, *Traité de phonétique*, Librairie Delagrave, Paris.
- Graur, Alexandru, 1967, *Sufixul -etă*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. IV (Redactori responsabili: Al. Graur și Mioara Avram), Editura Academiei, București, p. 81 – 86.
- Iordan, Iorgu, 1965, *Cuvinte românești cu dublă derivare*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Editura Academiei, București, p. 409 – 412.
- Křečková, Vlasta, 1997, „Les tendances de la neologie terminologique en français contemporain”, în *Studia minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis*, L 18, p. 61 – 70.
- Le Grand Robert de la langue française. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, de Paul Robert. Deuxième édition, entièrement revue et enrichie par Alain Rey, 3 vol., Paris, Dictionnaires Le Robert 1992 (ed. reimprimată 1996) (LE GRAND ROBERT 1992).
- Le nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Text remanié et amplifié sous la direction de Josette Rey-Debove et Alain Rey, Le Robert, 2008 (LE PETIT ROBERT 2008).
- Lignon, Stéphanie, 1999, « Suffixasser ou suffixouiller ? », în D. Corbin, G. Dall, B. Fradin, B. Habert, F. Kerleroux, M. Plénat et M. Roché (dir.), *Les dérivés évaluatifs. Actes du colloque tenu à l'Université de Toulouse-le Mirail*, 29-30 avril 1999, SILEX, Lille, p. 117-126.
- Marcu, Florin, 1997, *Noul dicționar de neologisme*, Editura Academiei Române, București (NDN).
- Marcu, Florin, 2000, *Marele dicționar de neologisme*, Editura Saeculum, București (MDN).
- Micul dicționar academic*, 2001 - 2003 (redactori responsabili: acad. Marius Sala și Ion Dănilă), vol. I – IV, Editura Univers Enciclopedic, București (MDA).
- Pascu, G., 1916, *Sufixe românești*, Edițiunea Academiei Române, București.
- Roché, Michel, 2007, « Logique lexicale et morphologie: la dérivation en *-isme* », în *Selected Proceedings of the 5th Décembrettes: Morphology in Toulouse*. Edited by Fabio Montermini, Gilles Boyé, and Nabil Hathout, Somerville, M.A. Cascadilla Proceedings Project, p. 45 – 58.
- Ugolini, Filippo, 1855, *Vocabolario di parole e modi eratti che sono comunemente in uso*, Barbera, Bianchi e Comp., Firenze.
- Ursu, N.A. și Ursu, Despina, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare. I. Studii lingvistice și de istorie culturală*, Iași, Editura Cronica, 2004, p. 297 – 301.